

MINISTRSTVO
ZA ŠOLSTVO IN ŠPORT

REPUBLIKA SLOVENIJA

BELA KNJIGA

O VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU V REPUBLIKI SLOVENIJI

Ljubljana, januar 1995

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji

Izdalo **Ministrstvo za šolstvo in šport**

Uredil **Janez Krek**

Lektura **Janja Nakrst, Božena Kenig**

Oblikovanje **TANDAR**

Avtorja ilustracij **TANDAR**

Produkcija **ARS VIVENDI**

Prelom **Jabolko**

Tisk **Tiskarna Slovenija**

Naklada 3500 izvodov

Ljubljana, januar 1995

CIP- Kataložni zapis o publikaciji

Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani

37(497.12)

BELA knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji /
[uredil Janez Krek]. - Ljubljana : Ministrstvo za šolstvo in šport,
1995.

ISBN 961-90075-2-2

1. Krek, Janez

46688512

V s e b i n a

I. UVOD	5
II. NAČELA IN TEORETIČNA IZHODIŠČA	11
III. JAVNI VRTCI	35
IV. OSNOVNA ŠOLA	69
V. GIMNAZIJE, SPLOŠNE SREDNJE ŠOLE IN POKLICNO IZOBRAŽEVANJE	137
Gimnazije	143
Splošne srednje šole	177
Poklicno izobraževanje	197
VI. ZASEBNE ŠOLE IN VRTCI	233
VII. VISOKO ŠOLSTVO	259
VIII. IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH	293
IX. SHEMA	337

BELI KNJIGI NA POT

V pričujoči publikaciji predstavljamo konceptualne rešitve sistema vzgoje in izobraževanja v Republiki Sloveniji. Z njimi poskušamo ponuditi ustrezne odgovore na zahteve po sistemskih spremembah vzgoje in izobraževanja, ki jih utemeljuje celota družbenih sprememb v Sloveniji ter še posebej potreba po preseganju prepoznanih pomanjkljivosti sedanjega sistema vzgoje in izobraževanja. Utemeljene pa so tudi širše, predvsem s procesi združevanja Evrope in s priporočili mednarodnih organizacij.

Združevanje Evrope prinaša tudi za nas vse bolj razpoznavno nujnost visokih izobrazbenih standardov ter kompatibilnosti šolskih sistemov, s tem povezano medsebojno usklajenost stopenj izobrazbe za posamezne poklice ter medsebojno priznavanje spričeval in diplom. V tem kontekstu postaja vse pomembnejši tudi poudarek, ki ga evropske države dajejo učenju in znanju tujih jezikov. Podoben poudarek je namenjen vključevanju evropske dimenzije v vzgojo in izobraževanje. Nasloniti se je treba na skupno evropsko dediščino političnih, kulturnih in moralnih vrednot, ki so razpoznavne v človekovih pravicah, pravni državi, pluralni demokraciji, strpnosti in solidarnosti. Priporočila mednarodnih organizacij na področju edukacije v precejšnji meri dopolnjujejo prizadevanja, ki so prisotna v procesih združevanja Evrope. V predstavljenih rešitvah se po njih zgledujemo, v skladu z njimi pa predlagamo npr. trinajstletno preduniverzitetno in devetletno osnovno šolanje ter zavračamo radikalno zunanjo diferenciacijo pred petnajstim letom starosti.

Globalne spremembe v Sloveniji, zlasti oblikovanje samostojne države, vzpostavitev večstrankarskega političnega sistema in sprejem nove ustave, zahtevajo tudi spremembe v sistemu edukacije. V javnih službah so sistemske spremembe pri financiranju, upravljanju in podobnih procesih (npr. odprava samoupravnih interesnih skupnosti) zahtevale rešitve, ki so včasih prehitvale - in do določene mere naddoločale - nastajanje strateških in vsebinskih rešitev na posameznih področjih, toda nujnost njihovega usklajevanja se s časom le povečuje. Daljnosežne posledice prinaša tudi nedavna sprememba lokalne samouprave. Ob sistemskih pa so za vzgojo in izobraževanje še posebej pomembne tiste spremembe, ki jih odseva pripoznanje pluralizma vrednostnih sistemov.

Vse to že utemeljuje potrebo po preseganju pomanjkljivosti sedanjega sistema vzgoje in izobraževanja. Ta potreba pa ni nič manjša, ko opazujemo sistem "od zno-

traj". Sedanja šolska zakonodaja je neusmiljeno zastarela in na njej - strokovno poglobljeno in pravno utemeljeno - ni več mogoče niti reševati novih problemov niti prenašati mnogih uspešnih inovacij v vsakdanjo prakso. V srednjem šolstvu so ponekod ohranjeni ostanki usmerjenega izobraževanja, podsistema poklicnega izobraževanja in izobraževanja odraslih pa sta neustrezna ter pod nivojem že doseženih teoretičnih rešitev ter praktičnih zahtev vsakdanjega življenja. Kompleksnih vsebinskih vprašanj, npr. problemov pri nekaterih učnih predmetih, nespodbudnih rezultatov naših učencev in učenk pri posameznih predmetih v primerjavi z dosežki njihovih vrstnikov v nekaterih drugih državah ipd., na takih podlagah ni več mogoče konsistentno reševati.

Sodobne spremembe v našem, pa tudi mnogih drugih sistemih edukacije, niso le posledica političnih, ekonomskih ali drugih podobnih sprememb. Za področje izobraževanja niso nič manj pomembne očem široke javnosti manj opazne spremembe strokovnih pogledov in znanstvenih paradigem. Te niso le učinek globalnih družbenih sprememb, ampak pogosto njihova napoved.

Statistike opozarjajo, da se neustrezna izobrazbena raven prebivalstva v Sloveniji prepočasi spreminja. Vzpostavitev kvalitetnega sistema edukacije, ki bo dosegal raven razvitih držav, naj zato prispeva k Sloveniji kot deželi izobraženih in omikanih ljudi tudi tako, da bo pod določenimi pogoji omogočal čim večjemu številu prebivalstva uresničevati pravico do izobraževanja ter dosegati čim višjo stopnjo izobrazbe in odličnosti na različnih področjih.

* * *

Namen pričujočih konceptualnih rešitev je tudi v tem, da prispevajo strokovne podlage za novo sistemsko zakonodajo na področju vzgoje in izobraževanja. Vsebinska prenova vzgojnih in učnih programov med te rešitve ni vključena, saj pri različnih predmetih in programih že dlje časa poteka in se bo nadaljevala pri pripravi novih kurikularnih rešitev. Vsebinska prenova je v domeni matičnih strok oziroma predmetnih skupin in ne sistemske šolske zakonodaje. Zakonodaja mora določiti zgolj strukturni okvir in postopek za sprejemanje vsebinskih sprememb, ne pa predpisovati, kaj naj se pri povsem konkretnih predmetih poučuje ali kako naj se v povsem konkretnih okoliščinah vzgaja.

Po obsežnih pripravah izdelana in objavljena zasnova bodočega sistema edukacije v Republiki Sloveniji prekinja s preteklo prakso, ko so se manjkajoče konceptualne rešitve pogosto nadomeščale z zakoni ali pa se je njihova odsotnost vsaj prikrivala. Prav tako je tak pristop v nasprotju s tistim načinom legitimiranja ukrepov šolske politike, ki se bodisi sklicuje na stroko in hkrati prikriva razlike v stroki sami, ali pa je le izraz političnega voluntarizma. Razen pri zasebnem šolstvu predstavljene konceptualne rešitve praviloma niso zasnovane kot ustvarjanje iz nič, temveč kot nadaljevanje, problematiziranje in poglobljanje že opravljenih raziskav in ekspertiz strokovnjakov z različnih disciplinarnih področij in različnih teoretskih usmeritev. Prav tako upoštevajo dolgo zgodovino gibanja za ideološko nevtralno šolo, še zlasti polemike z usmerjenim izobraževanjem na začetku ali kritike konstrukta o "vsestransko razviti osebnosti" sredi osemdesetih let. Pri pripravljanju pričujoče zasnove smo namreč izhajali iz spoznanja, da obstajajo različne možne strokovne oziroma znanstveno in filozofsko utemeljene rešitve posameznega problema, med katerimi je treba iskati največjo mogočo stopnjo soglasja.

Želeli smo priti do takšnega soglasja, hkrati pa se izogniti možnim logičnim napakam pri argumentaciji v posamezni ekspertizi, zato smo uporabili preizkušen metodološki postopek, ki preprečuje tisto zmoto v dokazovanju, pri kateri se že dejstvo, da določena oseba nekaj trdi, jemlje kot dokaz za resničnost trditve. Pri tem smo v okviru možnosti - ne sodimo namreč med države z obsežnimi "človeškimi zmogljivostmi", in torej velikim številom izvedencev za posamezna strokovna vprašanja - poskušali čim bolj dosledno zadostiti naslednjim šestim zahtevam za verodostojnost argumentacije v posameznih ekspertizah:

Prvič, ekspertova ocena, mnenje ali sodba je veljavna le v mejah njegovih kompetenc, tj. znotraj področja, na katerem se je uveljavil kot strokovnjak.

Drugič, pomembno je razlikovati med tem, kdaj je ekspert zares legitimen in kdaj zgolj ugledna, popularna ali slavna oseba.

Tretjič, pomembna je stopnja avtoritete, ki jo ima kot legitimen ekspert, in njegova specializacija znotraj področja, na katerega se ekspertiza nanaša.

Četrto, izdelani morajo biti postopki za reševanje nekonsistentnosti in nesoglasij, do katerih lahko pride, če vprašamo za mnenje več kompetentnih strokovnjakov.

Eden takih postopkov je tako imenovana delphi tehnika, metoda za sistematično primerjavo utemeljenih sodb in mnenj o določeni temi. Pri tem vsak ekspert znotraj določenega področja odgovori na zastavljena vprašanja, ti odgovori pa so nato na voljo vsem sodelujočim. Vsak odgovor, ki sega izven določenih meja, izzove zahtevo po zagovoru ali očitnem dokazu. V drugem krogu se primerjajo odgovori in ugotavlja, ali je prišlo do konvergence mnenj, in torej do zmanjševanja njihove razpršenosti.

Petič, ekspert mora biti sposoben dokazati svoje trditve, npr. takrat, ko z opisanim postopkom ugotovimo, da njegovo mnenje odstopa od mnenja drugih strokovnjakov.

Šestič, ekspertove ugotovitve in stališča je treba korektno interpretirati. Pogosto se dogajajo napake zaradi napačne predstavitve ekspertnih trditev.

Če po opisanem ali temu podobnem metodološkem postopku ni bilo mogoče priti do soglasja, smo se odločili za eno od predlaganih rešitev ali pa smo ob nosilni rešitvi ohranili variantne predloge. Nato smo osnutek zasnove dali v recenzijo priznanim strokovnjakom in ga obravnavali na številnih posvetih z vzgojitelji, učitelji, ravnatelji in strokovnimi društvi. Sledila je analiza dobljenih kritik, sugestij in predlogov, ponovno iskanje širšega strokovnega soglasja za predlagane spremembe ter priprava dokončnega predloga.

* * *

Posamezna poglavja pričujoče publikacije zaznamuje tudi to, da so v njih obravnavani različni deli obsežnega sistema, za katere so značilni različni tempo, obseg in doseg spreminjanja. Zato se tako na oblikovni kot na vsebinski ravni pojavijo očitne razlike pri predstavitvi konceptualnih rešitev. Na področju poklicnega izobraževanja, kjer je predvidenih več pomembnih sprememb, se tako pretežno ukvarjamo s predstavitvami novih rešitev. Pri gimnazijah, ki so bile prenovljene ob koncu osemdesetih in na začetku devetdesetih let in ne doživljajo resnejših sprememb, namenjamo več prostora v večini že uveljavljenim rešitvam. Končno, Zakon o visokem šolstvu je bil že sprejet, zato je besedilo v tem poglavju drugače razčlenjeno in manj programsko usmerjeno, kot so npr. besedila oziroma poglavja o vrtcih, osnovni šoli ali izobraževanju odraslih.

Ko smo iskali visoko stopnjo soglasja pri oblikovanju posameznih konceptualnih rešitev, smo se - kot je že bilo rečeno - soočili z dejstvom, da je v Sloveniji ob posamičnih strokovnih vprašanjih objektivno težko dosledno upoštevati vsa metodološka načela in najti strokovni "kvorum" za oblikovanje in preverjanje ekspertnih mnenj. V takšnih primerih so bile toliko bolj poučne analize tujih izkušenj ter neposredni stiki s tujimi eksperti. Pri tem so nam z naklonjenostjo priskočila na pomoč tuja resorna ministrstva, mednarodne organizacije in nevladne strokovne ustanove.

Besedila, ki so pred nami in se nanašajo na posamezna področja edukacije v Republiki Sloveniji, nosijo pečat strokovnih kompromisov, ti pa praviloma prinesejo tudi odmik od avtentičnega avtorskega prispevka. V njih je včasih težko natančno ugotoviti, čigava ideja in misel stoji za posameznim zapisom. Polemične razprave, ki niso bile izjema, ampak pravilo, argumentacije in protiargumentacije ter želja po tem, da bi navzkrižja presegli, so prenekateri končni predlog spremenile v kolektivno delo. Veliko jih je, ki so zaslužni za to, da smo prišli do strokovnih podlag za pripravo posamičnih zakonskih predlogov, ki so sedaj - ob koncu poti tukaj zapisanih iskanj najprimernejših rešitev - na začetku parlamentarne razprave. Zakonski predlogi bodo zdaj iskali svojo nadaljnjo pot skozi parlament.

Dr. Slavko Gaber
minister za šolstvo in šport